הרב יהודה הלוי עמיחי

מספר הברכות שמברך משגיח על הפרשת חלה במאפייה

הקדמה

במאפייה שמכינה עיסות בתדירות גבוהה – האם מברכים על הפרשת חלה בכל אחת מן העיסות, או שמא יש לברך רק פעם אחת ביום, בתחילת היום, ובשאר היום אין צורך לברך?

א. מינוי שליח

נאמר בגמרא (נזיר יב ע"א) שאדם יכול למנות שליח רק בדבר שהוא עצמו יכול לעשות באותו רגע, אבל בדבר שהוא עצמו אינו יכול לעשותו – הוא אינו יכול למנות שליח. התוספות (נזיר שם, ד"ה מ"ט) מקשים על קביעה זו:

> ואם תאמר דהא מעשים בכל יום שהאשה אומרת לחבירתה לושי לי קמח והפרישי חלה בעבורי וגם תלמידים של בית רבן אומרים כן ואיך נעשה שליח בדבר הזה, הא בשעה שעושה אותה שליחות לא הייתה יכולה בעצמה להפריש חלה מקמח זה שאינו בר חיובא שאין מפרישין חלה מקמח? ואומר רבינו תם דיש בידה להביא עיסה מגולגלת ולומר עיסה זו תהא חלה על קמח לכשיהיה נילוש ודברים שבידה קיימים דאין זה דבר שלא בא לעולם כיון שבידה ללוש ולגלגל העיסה קרוי שפיר בא לעולם - כיון שבידה לעשות, כדאמר פרק האומר לחבירו (קדושין דף סב:) פירות ערוגה זו תלושה יהא תרומה על פירות ערוגה זו מחוברת לכשיתלשו ונתלשו - דבריו קיימין. דכל שבידו לעשות לאו כמחוסר מעשה דמי ובידו לתולשם. ומכל מקום בהאי טעמא לחודא לא סגי לן למימר דמצי למיעבד שליח כאן כיון דבידו ללוש ולגלגל, מדאמר פרק רבן גמליאל (יבמות דף נב.) האומר לחבירו כתוב גט לארוסתי לכשאכניסנה אגרשנה הרי זה גט מפני שבידו לגרשה מיהא אם ירצה, ובעי התם ליבמתו מהו? ומאי קא מיבעיא ליה והא בידו לבא עליה ולגרשה? אלא ודאי כיון דהשתא לא מצי לגרשה לא מצי משוי שליח כיון דמחוסר מעשה לבא עליה, הכא נמי כיון דהשתא איהו לא מצי להפריש אינו קרוי בידו מה שבידו ללוש ולגלגל לענין זה שיכול לעשות שליח כיון דמחוסר לישה וגילגול.

בחזרה לעמוד התוכן

שיטת ר"ת היא שאישה יכולה למנות את חברתה שתלוש לה עוגה וגם תפריש ממנה חלה, אע"פ שכעת עדיין אין עיסה המחויבת בחלה. ההסבר הוא שמכיוון שהאישה יכולה להביא עיסה מגולגלת ולומר שתהיה חלה על קמח שילושו בעתיד, מכאן שחסרון הגלגול איננו נחשב להיות 'דבר שלא בא לעולם'. לכן היא יכולה גם למנות אישה כשליחה להפריש בעבורה חלה, אף שעדיין לא נתגלגלה העיסה. לעומת זאת לפי תוספות נראה שכאשר כבר יש עיסה מוכנה להפרשה, יכול להפריש חלה על מה שיתגלגל בעתיד, אבל כשאין עיסה לפנינו, אין האפשרות ללוש בעתיד מחשיבה את הדבר כבא לעולם. לכן אין אישה יכולה למנות את חברתה כשליחה להפריש חלה על מה שתלוש בעתיד.

על שיטת ר"ת הקשה הגרי"ז סולובייצ'יק (נזיר יב ע"א אות ג):

> וצ"ב הא דמדמי התוס' קמח לפירות מחוברים דהתם לא הוי כי אם מחוסר מעשה התלישה ועל זה מהני כל מה שבידו, אבל מקמח לעיסה **יוולד דבר חדש** מה שלא היה קודם דנעשה עיסה ובה יש חיוב, והשתא אין זה אלא דבר אחר רק קמח, ודמי לאומר לאחר שתתגיירי או שתשתחררי דלא מהני בידו **כיון דנעשית בריה חדשה** ע"ש, וצ"ע.

שאלת הגרי"ז היא 'דלא מהני בידו כיון דנעשית בריה חדשה', משמע שלדעתו הלישה איננה פעולה חסרת משמעות כתלישת פירות, אלא הלישה היא 'בריה חדשה' שגורמת לחלות חיוב חלה. לפי זה אין אפשרות למנות שליח לעשר את העיסה שתיעשה בעתיד, ואפשר לעשות כן רק אם כבר נילושה העיסה.

ה'שלחן ערוך' והרמ"א[1] כתבו שאם נתן רשות לאחר להפריש אפילו בעודו קמח, יכול השליח להפריש מן העיסה אע"פ שבשעת המינוי הקמח טרם התחייב בחלה. כמו כן האורח יכול לומר לבעלת הבית להפריש לו חלה מכל עיסות שתעשה לו בעת שמתארח בביתה, כדי שלא תצטרך ליטול רשות כל פעם. הש"ך[2] הביא את דברי ר"ת שכיוון שבידו להביא עיסה ולהפריש על הקמח, הרי זה מועיל אפילו לומר לשליח שיפריש בעבור המשלח. ר' עקיבא איגר הקשה על דברי התוספות: הרי האדם עצמו יכול להפריש כשהקמח לפניו על זמן שתהא עיסה,[3] ומדוע הביאו התוספות את הסברה שיכול להביא עיסה ולהפריש ממנה על קמח? ר' עקיבא איגר נשאר בצ"ע על דברי התוספות. ויש להסביר שאמנם קיי"ל שאדם יכול להפריש ולקרוא שם חלה על הקמח באופן שיחול בשעה שיהיה עיסה, אבל מניין שאדם גם יכול למנות שליח במציאות זאת? לכן התוספות חידשו שאדם יכול גם למנות שליח משעה שיש בפניו קמח המיועד לעיסה, והרי זה כנותן רשות להפריש בשעה שתיעשה עיסה. לכן מובן מדוע הביאו התוספות והש"ך את סברת 'בידו' לעשות עיסה בדין שליחות ולא באדם שמפריש בעצמו מן

1. שו"ע, יו"ד סי' שכח סעי' ג.
2. ש"ך, לשו"ע שם ס"ק ז.
3. עי' שו"ע, יו"ד סי' שכז סעי' א.

בחזרה לעמוד התוכן

הקמח באופן שתחול החלה כשייעשה עיסה. למדנו אם כן שאדם יכול לקרוא שם חלה לקמח לחלה כשייעשה עיסה, וכן הוא יכול אז למנות שליח להפריש כשתיעשה עיסה.
שאלתנו איננה בהקשר למינוי שליחות אלא האם הברכה שבירך המפריש בעיסה ראשונה מועילה גם להפרשה שתיעשה לאחר זמן בעיסה אחרת. במקרה זה ייתכן שאדם שבירך על עיסה אחת לא יוכל לצאת ידי חובת הברכה על עיסה אחרת שעדיין לא נילושה.

ב. לכשייתלשו ולכשתיעשה עיסה

הרמב"ם (הל' תרומות פ"ה ה"ט) כתב:

> אם אמר פירות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פירות ערוגה זו לכשיתלשו ונתלשו הואיל ובידו לתולשן אינו מחוסר מעשה ולכשיתלשו שניהם דבריו קיימין, והוא שיביאו שתיהן שליש בעת שאמר.

מדברי הרמב"ם משמע שאפשר להפריש על פירות ערוגה זו לכשייתלשו, מכיוון שיכול כבר כעת לתלוש אותם. כעת נשאלת השאלה: אימתי יברכו על ההפרשה? האם הברכה היא בשעת קריאת שם, כשעדיין הפירות מחוברים, או בשעת חלות ההפרשה, לאמור לאחר שייתלשו? בספר 'לקט העומר'[4] דייק מדברי ה'חזון איש'[5] שבקמח שעדיין לא נילוש אינו יכול להפריש כעת, א"כ הברכה היא רק בשעת החלות בפועל, לאמור לכשתיעשה עיסה. וכן כתב בספר 'עמק ברכה'[6] שלפי דברי 'תרומת הדשן'[7] המפריש מהמחובר על התלוש לכשייתלש, מברך רק בשעת התלישה, כיוון שכעת איננו יכול לומר 'וציוונו', שהרי זה מחובר. על פי זה גם בעיסה איננו יכול להפריש לפני שעת הלישה. אלא שב'ציון הלכה'[8] מעלה סברה שגם בפירות מחוברים אנו מברכים בשעת ההפרשה כאשר הם עדיין מחוברים, מכיוון שבידו לתלשם, וא"כ נחשב להיות כמצווה, והוא הדין גם בקמח ובעיסה שלא נילושה שיש לברך בשעת קריאת שם. וכן כתב גם בספר 'מקדש מעט'.[9]
לאור הנ"ל הפוסקים שסוברים שהברכה יכולה להיאמר רק בזמן הלישה, בנידון דידן הברכה שהפריש בבוקר איננה יכולה להתייחס לעיסות שעדיין לא נילושו, כיוון שאין יכול לומר אז 'וציוונו'.
אולם יש להבחין בין המקרים, כי בנידון דידן ההפרשה הראשונה היא הפרשה גמורה על עיסה שיש לגביה חיוב, מה שאין כן בהפרשה של פירות מחוברים או בהפרשה מקמח

4. לקט העומר, פ"ח ס"ק ו.
5. חזו"א, דמאי סי' ט ס"ק טו.
6. עמק ברכה, ברכת המצוות אות ב, עמ' סו.
7. תרומת הדשן, שו"ת סי' רסט; הובא במג"א, לשו"ע או"ח סי' שלט ס"ק ח.
8. ציון הלכה לדרך אמונה, הל' תרומות פ"ה ה"ט ס"ק קצג.
9. מקדש מעט, סי' שכח ס"ק ג.

בחזרה לעמוד התוכן

לכשייעשה עיסה – שבהם בשעת ההפרשה אין שום חיוב, וכל החיוב יחול בשעת התלישה או עשיית העיסה.

ג. ברכה בשחיטת בהמות רבות

כדי לענות על השאלה העומדת בפנינו, יש לכאורה לדמות את דין מפריש העיסה לדין השוחט כשהרבה בהמות לפניו. הדין הוא שברכה אחת מועילה לכל הבהמות שיישחטו בהמשך היום. אם שח בין שחיטת בהמה אחת לשחיטת חברתה, נפסק ב'שלחן ערוך'[10] שדיבור מהווה הפסק, ולכן השוחט יצטרך לברך שוב כשישחט לאחר מכן. אמנם מביא ה'שלחן ערוך' דעת 'יש אומרים' ששיחה לא נחשבת הפסק. הט"ז[11] כתב שיש לחוש לשיטה שאפילו שח אין זה הפסק, שאין דין השח בין השחיטות דומה לדין השח בין הנחת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש, שחייב לחזור ולברך, כיוון שבתפילין שתי המצוות הן חובה ולכן אין לשוח ביניהן. לעומת זאת שחיטת בהמה אינה חובה, ולכן אפילו אם שח בין השחיטות, אינו חוזר ומברך. הש"ך ב'נקודות הכסף' חלק על הט"ז וסובר להלכה שאם שח לאחר השחיטה הראשונה צריך לברך שוב. ברור שלדעת כולם אם לא שח בין השחיטות ודעתו הייתה מתחילה על השחיטות הבאות, אינו חוזר ומברך.[12] הגר"א (ס"ק כ) כתב שדין זה נלמד מברכת הנהנין בשתיית מים, שמבואר בירושלמי[13] שאין מברכים על המים שמגיעים בהמשך, מכיוון שמתחילה דעתו הייתה על כל המים שיבואו באמה. א"כ בנידון דידן לכאורה יש לומר שברכתו הראשונה תועיל על כל ההפרשות הבאות, כשם שכתב הש"ך[14] שבשוחט של העיר לעולם דעתו על של אחרים, ולכן כל זמן שמביאים לפניו בהמות אינו צריך לחזור ולברך, אא"כ שח בינתיים. לפי זה, אם המשגיח לא שח בין לישת העיסות והתכוון בעיסה הראשונה על כל העיסות של היום, אינו צריך לחזור ולברך על העיסות הבאות.

ד. מה בין עיסה לשחיטה

נראה שיש להבחין בין הברכה בשתיית מים באמה והברכה על שחיטת הבהמות לבין הברכה על הפרשת חלה בעיסות. בבהמות – אם היו מביאים לו אותן – היה יכול לשחטן, וכן במים – היה יכול לשתותם, ולכן הברכה הראשונה מועילה גם על הבהמות הנוספות וגם על המים הנוספים. אבל בנידון דידן בשעת הברכה אין עדיין עיסה בעולם ואין כלל חיוב חלה בקמח, וא"כ במקרה כזה לכאורה יש לברך פעם שנייה על הפרשת חלה כשיעשו עיסה נוספת, ובייחוד לפי דברי הגרי"ז שבחלה העיסה היא 'ברייה חדשה',

10. שו"ע, יו"ד סי' יט סעי' ה.
11. ט"ז, לשו"ע שם ס"ק ט.
12. שו"ע, שם סעי' ז.
13. ירושלמי ברכות תחילת פ"ו.
14. ש"ך, יו"ד סי' יט ס"ק יד.

בחזרה לעמוד התוכן

וא"כ לא הוי רק 'מחוסר תלישה' אלא הרי זה דבר חדש ו'פנים חדשות באו לכאן'. ואמנם כן כתב הבן איש חי (שנה ב הלכה ו):

> יש נשים שדרכן ללוש שני עיסות, א' בלילתא עבה שאופין אותה מיני מזונות וא' בלילתא רכה שאופין אותה ככרות לחם, ותבא בעלת הבית ותפריש חלה אחת מהם ותברך ואחר שעה תבא ותפריש מן השנית ותברך ה"ז אסור דהוא ברכה שאינה צריכה שצריכה להפריש משניהם ביחד בברכה... אך אם בעלת הבית מזמנת אשה אחרת להפריש מן החלה השנית ולברך יש לצדד דפנים חדשות באו לכאן... אך נ"ל דאין לסמוך על זה ויש לחוש נם בכה"ג לברכה שאינה צריכה כיון דעיסה השנית היתה לפני בעלת הבית בעת שברכה על האחת...

ב'בן איש חי' מתייחס הרב יוסף חיים למקרה שהיו עיסות ביחד בשעה ראשונה, ויש לדייק מדבריו שאם לא היו שתי עיסות בתחילה אלא עשו את שתי העיסות אחת אחר השנייה, יש להפריש ולברך פעמיים. ואכן הוא עצמו כתב כך בס' 'אוצרות חיים':[15]

> ואם לשו עיסה אחת והפרישה האשה חלה ובירכה ואחר כך לשו העיסה השנית, מותר לה לברך על הפרשת החלה מן העיסה השניה, היות ובשעה שברכה בפעם הראשונה היתה עיסה השנית קמח עדיין ולא חל עליה חיוב חלה.

ה. אין בין עיסה לשחיטה

כתב ה'בית יוסף',[16] בשם תשובה אשכנזית, שהיו מפרישים חלה מכל עיסה ועושים מכל החלות הללו חררה אחת גדולה. על כך כתב הב"י שאין לעשות כן בפסח כיוון שמביא את החלות לידי חימוץ, אלא עדיף שלאחר שיעשו מצות יניחו יחד את המצות בסל ויפרישו חלה. אבל לפני פסח עדיף להפריש חלה מהעיסה ולא מהמצות. על כך כתב ה'דרכי משה' (אות ב) שהמנהג להפריש מכל עיסה קודם האפייה, אפילו קודם הפסח. ה'מגן אברהם' (סי' תנז ס"ק א) מתייחס לנאמר ב'דרכי משה':

> ומכל מקום די בברכה א' לכולן אם לא הפסיק בנתיים בשיחה שאינה מענין הלישה עבי"ד סי' יט ועמ"ש סי' תלב.

ה'חק יעקב' מסביר את דעת ה'מגן אברהם' שהדיון הוא כאשר עושים עיסות גדולות, וההפרשה היא מכל עיסה ועיסה, ולכן די בברכה אחת. אבל הוסיף ה'חק יעקב' שבזמנו היה מנהג שהעיסות נחלקות בין נשים רבות, ולכן כל אחת מברכת לעצמה. וכן כתב ה'משנה ברורה' (ס"ק ד):

> ובמקום שנהגו העולם ללוש עיסות גדולות משיעור חלה, וכמו שהובא בסוף סימן שלפני זה במ"ב, הם מפרישין חלה מכל עיסה ועיסה בפ"ע, ונהגו שמכל עיסה ועיסה מפרשת אשה אחרת ומברכת לעצמה, ואם אדם אחד מפריש לכל

15. ס' אוצרות חיים, מתן תורה ארץ ישראל, אהבת שלום תשנ"ה, עמ' רנו.
16. בית יוסף, או"ח סי' תנז ד"ה וכתב בספר המנהיג.

בחזרה לעמוד התוכן

העיסות די בברכה אחת לכולן אם לא הפסיק בינתים בשיחה שאינה מענין הלישה.

גם בשלחן ערוך הרב' (סי 'תנז סעי' ד) כתב:

אם בשעת ברכה היה בדעתו לפטור בברכה זו כל החלות שיפריש, אע"פ שלא היה יודע אז כמה חלות יפריש אין זה נמלך אא"כ הפסיק בינתיים בשיחה שאין בה צורך להפרשת חלה, אבל אם השיח בדברים שיש בהן צורך להפרשת חלה שיפריש מן העיסות שילוש עוד כגון ששח מעניני לישת העיסות שילוש עוד אין שיחה בזו מפסקת.

נראה שברכה אחת היא על כל ההפרשות העתידיות, ומשמע מדבריו שאם מכוון בתחילה על כל ההפרשות העתידיות, יכול לפטור בברכה ראשונה את ההפרשות העתידיות. נראה שלפי הסבר ה'חק יעקב' ו'שלחן ערוך הרב', יש להשוות בין דיני עיסה לדיני שחיטה, וכשם שבשחיטה אם מכוון מראש איננו צריך להוסיף ולברך, כן גם לעניין עיסות שמפריש מהן, מברך על הראשונה ודיו. וזה שלא כדעת הרב יוסף חיים שהזקיק ברכה לכל עיסה ועיסה.

ו. שיחה בין עיסה לעיסה

לשיטות שראינו שאפשר לברך ברכה ראשונה ולצאת ידי הפרשת כל העיסות הבאות, ודין מפריש העיסות כדין השוחט, עדיין נראה שהדמיון בין דיני שחיטה ובין דיני עיסה אינו גמור. בדין שיחה בין העיסות, ה'שלחן ערוך' (סי' יט סעי' ה) הביא מחלוקת מה דין השח (שלא בעניין השחיטה) בין שחיטה לשחיטה, והבאנו לעיל (פרק ב) את מחלוקת האחרונים כיצד לפסוק. נראה שיש להוכיח מהבדל הפסיקה בשח בשחיטת בהמות ולבישת ציצית לבין שח בין לישת עיסות, שאנו חוששים בעיסות לסברה שהעיסות עדיין לא נילושו ועדיין לא התחייבו בחלה. בדיני עיסות כתבו ה'חוק יעקב' וה'משנה ברורה'[17] בצורה סתמית שכל השח בין עיסה לעיסה צריך לברך מחדש, ולא הזכירו את הדעות המקלות שסוברות ששיחה אינה הפסק, וצריך לומר שמכיוון שהדיון הוא בעיסות ועדיין לא התחיל חיוב חלה, לכן נקטו לחומרא שכל שיחה היא הפסק. לעומת זאת מכריע ה'משנה ברורה'[18] שאם שח בין לבישת בגד שיש בו ציצית לבין לבישת בגד אחר – אינו חוזר ומברך. מכאן שיש להבחין בין דברים שנמצאים בפנינו כבגד ופירות שבהם השיחה איננה הפסק, לבין לישת עיסות שאז השיחה מהווה הפסק, כיוון שהחיוב עדיין איננו בעולם.

17. משנה ברורה, סי' תנז ס"ק ד.
18. משנה ברורה, סי' ח ס"ק כט.

בחזרה לעמוד התוכן

ז. סיכום

א. ישנן שתי דעות בסוגיה אם ברכה ראשונה על הפרשת חלה פוטרת את כל העיסות הבאות אחריה. מכיוון שבפנינו ספק, לכאורה עדיף לברך רק ברכה ראשונה ולא לברך בעת שלש עיסות נוספות, מחשש ברכה לבטלה. אמנם עדיף לנהוג באחד משני האופנים הבאים: 1) להכין מראש עיסות שהן תהיינה חלה בשעת אפיית כל עיסה ועיסה, ובזה לכו"ע ברכה ראשונה מועילה על כל ההפרשות.[19] 2) לכוון מראש שאיננו מתכוון כלל לעיסות הבאות, ובכך ייווצר מצב שבכל הפרשה יצטרך לברך.

ב. כמו כן נראה ברור שאם בכל פעם מישהו אחר מפריש את החלה, אין הברכה של הראשון מועילה להפרשת השני, וכפי שכתב ה'חוק יעקב' וה'משנה ברורה' שנהגה כל אישה לברך על שלה, ולכן אם במאפייה זו יש הרבה משגיחים שאחראיים על ההפרשה, יצטרכו לברך ברכה בכל הפרשה שהפריש אחר מהאדם שהפריש בבוקר.

ג. כמו כן אם שח בין ההפרשות, נראה שעדיף לברך שוב.

19. הערת עורך: י"פ. אם לש עיסה אחת ומחלק אותה לחלקים ורוצה לקרוא שם על העיסות שיילושו בעתיד, יש חיסרון, כיוון שיש פוסקים שסוברים שברגע שהפריש נפטרה כל העיסה ולא נותרו עיסות טבל כדי לפטור את העיסות הבאות – עי' ערוך השלחן, יו"ד סי' שכו סעי' י-יא; וע"ע במאמרנו 'שיווק עיסות ממאפייה לצורך קיום מצוות חלה', אמונת עתיך 108 (תשע"ה), עמ' 66–74.

בחזרה לעמוד התוכן